

УДК 159.9:005.336.2:373.011.3-051(045)

ПСИХОЛОГІЧНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Барчі Б. В., Магерович К. В.

PSYCHOLOGICAL COMPETENCES AND COMPETENCES OF THE MODERN TEACHER

Barchi Beata, Maherovych Krystyna

У статті розглядаються різноманітні наукові підходи до проблеми професійної компетентності вчителя, показано актуальність вивчення даного феномену. Проаналізовано ключові психологічні компетенції, які є важливими для успішного вчителя. Дано визначення психологічної компетенції педагога. Визначено компоненти структури психологічної компетентності.

Ключові слова: освіта, вчитель, професійна компетентність, психологічна компетенція.

The article examines various scientific approaches to the problem of the teacher's professional competence, shows the relevance of studying this phenomenon. The key psychological competencies that are important for a successful teacher are analyzed. The definition of the teacher's psychological competence is given. The components of the structure of psychological competence are defined.

Key words: education, teacher, professional competence, psychological competence.

Сучасний вчитель стоїть перед викликами, що вимагають не лише глибокого знання свого предмету, а й розвинених психологічних компетенцій. Його роль у вихованні та формуванні особистості учнів набуває все більшої ваги. Слово «компетентність» походить від латинського слова *competens* (*competentis*), що в перекладі означає «належний», «здібний». Компетентність – це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії.

Поняття компетентності містить набір знань, навичок та відношень, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або використовувати певні функції, що підлягають досягненню певних стандартів у галузі професії або виді діяльності.

Поняття «компетенція» та «компетентність» часто плутають. Компетенція – це коло повноважень якої-небудь установи або особи; коло питань, у яких ця

особа має знання, досвід. Компетентнісно-орієнтований підхід до формування змісту навчання став орієнтиром у роботі багатьох вчителів. Компетентність – це здатність розв’язувати проблеми, і це забезпечене не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів.

Компетентна особистість – це дослідник, творець нових знань, проектувальник власного життя. А школа – той простір життя, де дитина реалізує свої проблеми, інтереси, можливості. Тому компетентний підхід, на відміну від традиційного, є більш ефективним, тому що дозволяє і педагогу, й учню стати творцем навчально-виховного процесу, дослідником-експериментатором, спонукає до творчості, забезпечує максимальне розкриття потенціалу кожного вчителя.

У роботі педагога (викладача) особливо важливим є також індивідуальний стиль його діяльності, який проявляється у: темпераменті (час і швидкість реакції, індивідуальний темп роботи); способах реакцій на ті чи інші педагогічні ситуації; манері поведінки; стилі педагогічного спілкування; використанні засобів психолого-педагогічного впливу на учнів.

Педагогічна компетентність викладача – це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності. Психолого-педагогічна підготовленість складається із знань методологічних основ і категорій педагогіки; закономірностей соціалізації і розвитку особистості: суті, цілей і технологій навчання та виховання; законів вікового анатомо-фізіологічного і психічного розвитку дітей, підлітків, юнацтва. Психологічна компетентність – це здатність використовувати психологічні засоби навчання в організації взаємодії в освітній діяльності. Психологічна компетенція вчителя є передумовою високого рівня його професіоналізму і педагогічної майстерності за умови його цілеспрямованості і активності, самостійності педагогічного мислення, реалізації запланованої програми професійно-педагогічної дії [3].

Особливе значення має при цьому мотивація педагогічної діяльності і професійної самоосвіти і самовдосконалення. Як відомо, психологічна

компетенція викладача є наслідком його психолого-педагогічної освіти та самоосвіти, ментально-духовного осягнення соціального досвіду і власного життєвого надбання у стосунках із оточуючим світом. Водночас встановлено, що психологічна компетентність педагога потребує суттєвого збагачення і коригування у двох напрямках. По-перше, підвищення рівня психологічних знань, про педагогічну діяльність, особистість педагога і особистість того, хто навчається. По-друге, формування операційних сторін професійного мислення педагога і, перш за все, професійного самоаналізу і соціально-перцептивних здібностей. Психолого-педагогічної підготовки студентської пори недостатньо, а педагогічний досвід сам по собі не підвищує рівень психологічної компетентності педагога. Задля цього у викладача має бути цілком усвідомлена позитивна мотивація самоосвіти в галузі психологічних знань.

У сучасній психолого-педагогічній літературі з проблеми професійної компетентності вчителя існують різні точки зору. Частіше за все дослідники визначають компетентність як одну із сходинок професіоналізму, тобто як систему знань, умінь, навичок, способів діяльності, психологічних якостей, необхідних вчителю для здійснення педагогічної діяльності, виділяючи в структурі компетентності певний склад компонентів.

Психологічною компетентністю позначають сукупність визначених якостей особистості, які зумовлюються високим рівнем її психолого-педагогічної підготовленості і забезпечують високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності. Психологічна компетентність розглядається як максимально адекватна, пропорційна сукупність професійних, комунікативних та особистісних якостей педагога, які забезпечують не тільки загально професійну підготовленість, а й високий рівень професійної самосвідомості, вміння керувати своїм психічним станом [2].

Основою психологічної компетентності педагога є активне знання закономірностей особистісного розвитку людини на різних вікових етапах.

Серед професійних умінь в межах психологічної компетенції найбільш значущими є ті, завдяки яким педагог створює та підтримує контакт з вихованцями: уміння використовувати соціально-психологічні механізми операційних засобів професійного спілкування, за допомогою яких педагог реалізує сам процес спілкування, і які повинні бути співвіднесені з особистісними якостями – своїми та учнів; уміння педагога самостійно розв'язувати педагогічні проблеми з точки зору того, наскільки обране рішення сприятиме особистісному розвитку вихованця.

Суттєвим компонентом структури психологічної компетентності вважають психологічні знання, до яких відносять: 1) диференціально-психологічні знання – знання про особливості засвоєння навчального матеріалу суб'єктами навчання у відповідності з індивідуальними та віковими характеристиками; 2) соціально-психологічні знання – знання про особливості навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності групи чи окремого її члена, про особливості взаєностосунків учителя з класом, про закономірності спілкування; 3) аутопсихологічні знання – знання про позитивні аспекти та недоліки власної діяльності, особливості своєї особистості та її характерні якості [1].

Психологічна компетентність це багатопараметрична система, компонентами якої є: ціннісно-мотиваційний (мотивація досягнень, мотивація до оволодіння психологічними знаннями, ціннісні орієнтації педагога); рефлексивний (усвідомлення сприйняття себе суб'єктами навчально –виховного процесу з метою вибору стилю взаємодії, управління, тактики спілкування); організаторський (передбачає організацію професійної діяльності з метою підвищення її ефективності); управлінський (передбачає прийняття рішень у повсякденних і екстремальних умовах професійної діяльності, аналіз та врахування альтернатив, контроль за перебігом діяльності, оцінка діяльності учасників педагогічного процесу); когнітивний (являє собою комплекс професійних знань, а також загальної, соціальної, вікової, педагогічної психології, які є необхідними в професійній діяльності педагога); емоційно-вольовий (комплекс знань про

афективну сферу суб'єктів педагогічного процесу, вміння застосовувати ці знання у своїй діяльності, вміння керувати своїми власними емоційно-вольовими станами, емпатійність); самоактуалізуючий (включає самоконтроль, саморегуляцію та самовдосконалення особистості педагога).

Сучасний вчитель, крім володіння предметними знаннями, повинен володіти рядом психологічних компетенцій, які сприяють ефективному навчанню та вихованню учнів. Взаємодія з різними особистостями, адаптація до змін у суспільстві та вдосконалення методик роботи вимагають від вчителя високого рівня розуміння психологічних процесів та навичок взаємодії з учнями. Ось кілька ключових психологічних компетенцій, які є важливими для успішного вчителя:

1. Емпатія та розуміння – спроможність співчувати та розуміти емоційний стан учнів є важливою психологічною компетенцією вчителя. Це допомагає створювати довірливі відносини та забезпечує підтримку в умовах навчального процесу.

2. Адаптація до різних стилів навчання – кожен учень навчається по-своєму, і вчитель повинен мати здатність виявити та врахувати різні стилі навчання. Це передбачає гнучкість в методиках викладання та індивідуальний підхід до кожного учня.

3. Управління класом та конфліктами – вчителю необхідно володіти навичками ефективного управління класом та вирішення конфліктів. Психологічна готовність розуміти причини конфліктів і знаходити конструктивні рішення є важливим аспектом педагогічної діяльності.

4. Розвиток психологічної безпеки в класі – створення атмосфери психологічної безпеки є необхідністю для ефективного навчання. Вчителю важливо розуміти вплив свого ставлення на емоційний стан учнів і активно сприяти створенню позитивної клімату в класі.

5. Саморозвиток та адаптація до новацій – сучасне освітнє середовище постійно змінюється, тому вчитель повинен бути відкритим до новацій та готовим до саморозвитку. Ця компетенція дозволяє вчителю ефективно впроваджувати

сучасні педагогічні методи та відповідати на потреби сучасного учня.

Узагальнюючи, психологічні компетенції сучасного вчителя є визначальними для створення позитивного та сприяючого середовища для навчання та розвитку учнів. Розуміння та впровадження цих компетенцій допомагає вчителям краще взаємодіяти зі своїми учнями та досягати високих результатів у навчанні. Усе це вказує на те, що розвиток психологічних компетенцій вчителя є важливою складовою його професійної готовності та має безпосередній вплив на навчання і виховання молодого покоління. Сучасний вчитель, обладнаний цими компетенціями, може впевнено вирушати в невизначене майбутнє освіти, сприяючи розвитку інтелектуальних, емоційних та соціальних аспектів особистості учнів.

Список використаних джерел

1. Куліш А. О. Емпатія як фактор психологічно комфортної взаємодії учасників педагогічного процесу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. 2013. Вип. 114. С. 107–112.
2. Мілютіна К. Л., Максимов М. В. Психологія міжкультурної комунікації: навчальний посібник. Київ: ПАТ «Віпол», 2014. 256 с.
3. Трофименко А. О. Формування навчальних компетентностей у майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Тернопіль, 2008. 22 с.

References

1. Kulish, A. O. 2013. Empatiia yak faktor psykhologichno komfortnoi vzaiemodii uchasnykiv pedahohichnoho protsesu [Empathy as a factor of psychologically comfortable interaction of participants in the pedagogical process]. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Series: Psychological sciences*, 114, pp. 107–112.
2. Miliutina, K. L., and Maksymov, M. V. 2014. *Psykhologhiia mizhkulturnoi komunikatsii [Psychology of intercultural communication]*. Kyiv: PJSC Vipol.
3. Trofymenko, A. O. 2008. *Formuvannya navchal'nykh kompetentnostey u maybutnikh uchyteliv predmetiv humanitarnoho tsyklu [Formation of educational competencies in future teachers of humanitarian subjects]*. Abstract of the dissertation of the candidate. of pedagogical sciences. Ternopil.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>